

IV. SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

KONFERENCJA TEORETYKÓW PAŃSTWA I PRAWA

W dniach od 22 do 26 Września 1969 r. odbyła się w Kołobrzegu czwarta z kolei, a trzecia zorganizowana w Polsce Ludowej, konferencja teoretyków państwa i prawa. Obok pracowników zakładów teorii państwa i prawa wzięli w niej udział również inni naukowcy interesujący się problematyką teoretyczno-prawną czy też teorią państwa. Celem zjazdu była ocena dotychczasowego dorobku teorii państwa i prawa, wytyczenie nowych kierunków badawczych, przedyskutowanie programu koordynacji badań oraz programów nauczania teorii państwa i prawa, wstępu do prawoznawstwa, oraz podstaw nauk politycznych. Ponadto odbyła się dyskusja nad wybranymi problemami merytorycznymi, oraz niektórymi wydawnictwami.

Obrady otworzył referat prof. dra Adama Łopatki (UAM i INP PAN) pt.: „Stan i najbliższe zadania teorii państwa i prawa w świetle uchwał IV i V Zjazdu PZPRR”. Mówca stwierdził między innymi, że mimo stałego rozwoju teorii państwa i prawa notuje się niedostatek badań w niektórych dziedzinach. I tak w niewystarczającym stopniu, w stosunku do potrzeb społecznych, opracowana jest problematyka teorii państwa, zwłaszcza państwa socjalistycznego, zbyt mało prowadzi się badań nad współczesnym państwem burżuazyjnym i państwami tzw. „trzeciego świata”. W niewielkim stopniu opracowana jest socjalistyczna myśl polityczna, głównie polska. Rozmiary i rezultaty badań w dziedzinie wypracowywania podstawowych pojęć prawoznawstwa ocenione zostały jako zadowalające. W znikomym natomiast, w stosunku do potrzeb, stopniu zajmowano się dotychczas problematyką prawa socjalistycznego, jego cechami i tendencjami rozwojowymi. Dużą stosunkowo uwagę, skupiano we wszystkich ośrodkach na zagadnieniach metodologicznych. Odczuwa się jednak brak prac nad udoskonaleniem metody prawno-historycznej, prawno-fizjologicznej i prawno-porównawczej. Mimo poważnych osiągnięć w dziedzinie badań metodologicznych brak jest nadal kompleksowych opracowań dotyczących procesów tworzenia i stosowania prawa. Dotychczasowy brak koordynacji badań w skali całego kraju powoduje, że niektóre doniosłe problemy nie zostały w ogóle podjęte, a ponadto, że poszczególne ośrodki rozwijały się nierównomiernie. Celem koordynacji, która jest niezbędna, powinno być świadome kształtowanie kierunków badawczych i szkolenie kadry naukowej. Potrzeba opracowania nowych skoordynowanych programów badawczych podyktowana jest również nową strukturą organizacyjną uczelni. Funkcję koordynatora i inicjatora badań powinien w dużej mierze przejąć na siebie Instytut Nauk Prawnych PAN w Warszawie. Jako jedno z najbliższych zadań stojących przed teoretykami państwa i prawa, postawił referent opracowanie systemu teorii państwa i prawa, który byłby wyrazem dotychczasowych osiągnięć tej dyscypliny.

W dyskusji¹ omówiono między innymi rolę jaką odegrały badania metodologiczne w przezwyciężaniu złych tradycji metody formalno-dogmatycznej i w stwo-

¹ Ze względu na ograniczone ramy sprawozdania trudno byłoby w sposób pełny i wyczerpujący przedstawić przebieg dyskusji. Ograniczyłam się więc jedynie do zasygnalizowania zagadnień, które były przedmiotem dyskusji i wskazania głównych jej kierunków. Pełny protokół z konferencji znajduje się w Zakładzie Teorii Państwa i Prawa UAM.

rzeniu podstaw dla krytyki niemarksistowskich koncepcji prawa (profesorowie J. Wróblewski, J. Kowalski, S. Zawadzki). Wskazywano na przydatność badań metodologicznych prowadzonych przez teorię dla szczegółowych nauk o prawie (prof. Z. Ziembński) i na znaczenie tych badań dla wytyczania przyszłych programów badawczych (prof. M. Borucka-Arctowa). Dużo miejsca poświęcono zagadnieniu programów badawczych, oraz relacjom pomiędzy teorią państwa i prawa a innymi dyscyplinami prawniczymi. Postulowano dalsze prowadzenie badań empirycznych nad funkcjonowaniem systemu demokracji socjalistycznej i nad działalnością poszczególnych organów państwowych. Badania te powinny dostarczyć materiałów dla dokonywania uogólnień i stawiania nowych hipotez (profesorowie J. Wróblewski, S. Zawadzki). Dyskutanci jednomyślnie podkreślali potrzebę syntetycznych opracowań problematyki państwa socjalistycznego, oraz konieczność opracowania systemu teorii państwa i prawa. Teoretycy państwa i prawa powinni śmieiej aniżeli dotychczas podejmować nową problematykę, która powinna być brana przede wszystkim na warsztat prac doktorskich i habilitacyjnych (dr A. Michalska). Programy prac naukowo-badawczych z konieczności prowadzą do pewnej specjalizacji ośrodków. Nie negując korzyści płynących z takiej specjalizacji podkreślano konieczność koordynacji badań w skali krajowej, zwiększenie kontaktów naukowych, wymiany informacji naukowej, rozszerzenie współpracy z zagranicą (doc. H. Groszyk). Pozytywnie oceniono instytucję staży krajowych. Wskazywano, że teoria państwa i prawa nie zaniedbując swej funkcji poznawczej, powinna spełniać również funkcję ideologiczną, a to między innymi przez podejmowanie aktualnych problemów politycznych. Inspiracją dla wytyczenia nowych kierunków badań powinna być między innymi aktualna praktyka polityczna (profesorowie J. Kowalski, S. Zawadzki, mgr Cz. Kwaśnik). Niezbędna jest integracja teorii ze szczegółowymi dyscyplinami prawoznawstwa. Teoria nie może być nauką hermetyczną, przeciwnie, powinna być nauką par excellence interdyscyplinarną. Podjęcie problematyki interdyscyplinarnej, badań prognostycznych, odpowiednio ukierunkowanych badań metodologicznych pozwoli nie tylko na współpracę z przedstawicielami innych dyscyplin prawoznawstwa, ale stworzy warunki by teoria zajęła należne jej miejsce — by odgrywała wiodącą i koordynującą rolę w całym prawoznawstwie (prof. M. Borucka-Arctowa, doc. W. Lang).

W podsumowaniu dyskusji prof. dr A. Łopatka stwierdził, że głównymi zadaniami, jakie stoją obecnie przed Instytutem Nauk Prawnych PAN w tej dziedzinie jest podsumowanie dorobku w zakresie metodologii prawoznawstwa, oraz podjęcie i koordynacja prac nad systemem teorii państwa i prawa.

Prof. dr Sylwester Zawadzki (UW) przedstawił referat „Prawidłowości rozwoju państwa socjalistycznego w Polsce”, omawiając trzy zasadnicze problemy: 1) różnorodność form państwa socjalistycznego, 2) funkcje państwa socjalistycznego, 3) pojęcie demokracji i kryteria jej rozwoju. Różnice w strukturze aparatu państwa socjalistycznego, różnice systemów partyjnych i wreszcie różnice w metodach realizacji funkcji państwa wzbogaciły formy ustrojowe państw socjalistycznych i wpłynęły na ich zróżnicowanie. W życiu politycznym niektórych państw socjalistycznych nastąpiły pewne odchylenia od zasady dialektycznej równowagi między dyktaturą i demokracją. Wobec zróżnicowania formy państwa socjalistycznego należy zrezygnować z dotychczas wyróżnianej formy radzieckiej i formy demokracji ludowej. Konieczna jest nowa, adekwatna do sytuacji społecznej klasyfikacja form sprawowania władzy państwowej. Dalej, referent opowiedział się za potrzebą wyodrębnienia funkcji socjalnej państwa socjalistycznego. Przemawiają za tym między innymi rozmiary działalności państwa i jego wydatki budżetowe w tej dziedzinie. Autor odrzuca ogólne pojęcie demokracji, przyjmując założenie o dwóch jej typach: burżuazyjnej i socjalistycznej. Demokracja w obu tych ustrojach jest wzorem do

którego się zmierza, z tym że wzory te są odmienne. Zasadnicza różnica między tymi dwoma typami demokracji tkwi w ich treści klasowej uwarunkowanej formą władztwa nad środkami produkcji. Demokracja burżuazyjna zakłada wolną grę sił politycznych, podczas gdy socjalistyczna jest demokracją dla większości. Demokracja socjalistyczna zakłada wreszcie współdziałanie społeczeństwa w rządzeniu. Niemniej są dla demokracji burżuazyjnej i socjalistycznej wspólne cechy, które autor określa jako „minimum demokracji”. Referent zaproponował następujące zasadnicze kryteria dla określenia stopnia rozwoju demokracji: a) stopień rzeczywistego wpływu obywateli na zarządzanie państwem, b) stopień realizacji zasady równości w życiu politycznym, i społecznym, c) zasięg praw politycznych, d) stopień realizacji zasady praworządności.

W dyskusji sporo miejsca poświęcono definicji demokracji. Podkreślano konieczność uwzględniania całego kompleksu cech, by móc badać demokrację w rozwoju historycznym, mając na uwadze, że wiele z tych cech jest stopniowalnych (prof. W. Zamkowski). Pierwszorzędne znaczenie ma ustalenie kryteriów rozwoju demokracji, gdyż zbyt często bierze się u nas za punkt wyjścia dla rozważań klasyczny, burżuazyjny model demokracji (prof. W. Zamkowski, dr J. Sommer). Punktem wyjścia dla rozważań nad formami rozwoju demokracji socjalistycznej winno być wypracowanie pojęcia demokracji socjalistycznej. Omówiono współczesną zachodnio-europejską koncepcję demokracji ekonomicznej i formy jej realizacji (dr A. Michalska). Wskazywano na przyczyny niepełnego wykorzystania w państwie socjalistycznym już aktualnie istniejących możliwości wprowadzenia nowych form demokracji, wskazując między innymi na niewykorzystanie czynnika ludzkiego, predyspozycji psychicznych ludzi (dr A. Turska). Postulowano rozszerzenie badań nad działalnością państwa socjalistycznego w sferze gospodarczej, gdyż właśnie ta działalność determinuje rozwój instytucji państwowych i stopień ich demokratyzacji (dr K. Dembski). Wskazano na wpływ, jaki ma rewolucja naukowo-techniczna na proces demokratyzacji stosunków społecznych i politycznych (mgr J. Mikosz). Jeśli chodzi o formę państwa omówiono przede wszystkim rolę czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które ją determinują (dr A. Michalska). Czynniki zewnętrzne, które dziś zwykle decydują o dyferencjacji form państwa socjalistycznego, w przyszłości będą czynnikami integrującymi (doc. dr W. Suhecki). Konieczne są badania nad formą państwa socjalistycznego i to prowadzone w oparciu o wyniki badań dyscyplin szczegółowych. Dotychczasowa klasyfikacja jest bowiem przestarzała (dr T. Langer). Z formą państwa wiąże się problem patologicznych form dyktatury proletariatu (doc. W. Lang) i zagadnienie, w jaki sposób prymat bazy ekonomicznej nad budową przejawia się w płaszczyźnie politycznej (prof. J. Kowalski, doc. W. Suhecki). Nie wskazywano na potrzebę wyodrębnienia funkcji socjalnej państwa socjalistycznego, traktując zresztą problem klasyfikacji funkcji państwa jako zagadnienie dość marginesowe (prof. W. Zamkowski).

Doc. dr Henryk Groszyk (UMCS) przedstawił referat „Centralizm demokratyczny polityczno-organizacyjny zasada państwa i społeczeństwa socjalistycznego”. Centralizm demokratyczny jest nie tylko zasadą organizacji aparatu państwowego, lecz występuje również w strukturach różnych organizacji społecznych, jak również w wielu płaszczyznach działania społeczeństwa. Promotorem głównych sposobów realizacji tej zasady jest partia marksistowska, w której organizacji i działaniu centralizm demokratyczny ma najdłuższą tradycję. Centralizm demokratyczny będzie również zasadą organizacji w okresie społecznego samorządu komunistycznego. Aktualnie zasada ta przyczynia się w znacznym stopniu do „debiurokratyzacji” aparatu państwowego. W sferze działalności państwowej centralizm demokratyczny realizowany jest głównie za pomocą norm prawnych, natomiast w pozostałych stosunkach społecznych funkcjonuje również tam, gdzie nie ma regulacji

prawnej. Błędne są więc tendencje do nadmiernej „jurydyzacji” tego pojęcia. Odpowiednio pojęta decentralizacja nie jest sprzeczna z centralizmem demokratycznym, przeciwnie jest jednym z jego przejawów i form konkretyzacji. Nie ma automatyzmu w działaniu centralizmu demokratycznego i właściwa jego realizacja wymaga łączenia i rozwoju inicjatywy mas z centralnym kierownictwem. Istnieje więc ścisły związek i wzajemne uwarunkowanie pomiędzy zasadą centralizmu demokratycznego a dyktaturą proletariatu. Trzeba odróżnić uzasadnienie poszczególnych konkretyzacji zasady centralizmu demokratycznego od ogólnej koncepcji tej zasady. Autor postuluje model, który by realizował „minimum centralizmu” i „maksimum demokracji”. Niemniej modelu centralizmu demokratycznego nie można żadnemu państwu narzucić. Jest on uwarunkowany czynnikami obiektywnymi, takimi jak stopień świadomości społecznej, czy określona sytuacja polityczna, warunkami ekonomicznymi ideologicznymi, a także geograficznymi, i narodowościowymi. Te wszystkie dynamiczne czynniki kształtujące model centralizmu demokratycznego w danym kraju powodują, że i ten model nie jest statyczny, przeciwnie ulega ciągłym zmianom i przekształceniom. Zadaniem badań naukowych jest między innymi uchwycenie i wskazanie głównych tendencji tego dynamizmu.

W toku dyskusji omówiono między innymi wzajemne stosunki między centralizmem demokratycznym a decentralizacją oraz dekoncentracją, a także konieczność prowadzenia badań nad funkcjonowaniem tej zasady w działalności rad narodowych (doc. W. Lang). Zwracano uwagę, że niezależnie od badań empirycznych konieczne są rozważania teoretyczne nad samą ideą centralizmu demokratycznego (dr E. Zieliński).

Doc. dr Henryk Rot wygłosił referat „Rola kodyfikacji w kształtowaniu systemu prawa socjalistycznego w PRL”. Celem referatu było przedstawienie roli i miejsca kodyfikacji w systemie prawa nie zaś jej roli w kształtowaniu systemu prawa. Autor dał więc analizę statyczną unikając przy tym ujęć aksjologicznych. Omówione zostały przede wszystkim związki „organizacyjne” między kodeksem a systemem prawa. W ramach tego związku omówiona została przede wszystkim „zaborczość” i „imperializm” kodeksu, zagadnienie podziału systemu prawa na gałęzie oraz kreująca rola kodeksu w wyodrębnieniu poszczególnych gałęzi prawa. Autor zwraca zresztą uwagę, że istnienie kodeksu daje argumenty zarówno tym, którzy opowiadają się za koncepcją, że istnienie kodeksu jest dowodem wyodrębnienia się danej gałęzi, jak i jej przeciwnikom. Obserwujemy tendencję, by kodeks obejmował normy prawne należące do jednej gałęzi, są jednak akty prawne noszące nazwę kodeksu, które mają charakter kodyfikacji kompleksowej, międzygałęziowej, np. kodeks morski. Wśród czynników sprzyjających kodyfikacji wymienić można chęć zerwania ze starą tradycją, proces centralizacji władzy państwowej i wreszcie nowe potrzeby, jakie stwarza rewolucja w zakresie unormowań prawnych. Potrzeby kodyfikacji w państwie socjalistycznym związane są między innymi z rolą i miejscem państwa w systemie społecznym, z koncepcją zarządzania w oparciu o sztywne normy ogólne a nie system decyzyjnistyczny. Zdaniem autora kodeks znajduje się na szczycie źródeł prawa. Wynika z tego szereg konsekwencji: nie może być zmieniony w drodze aktów niższej rangi, determinuje bieżącą działalność normodawczą rządu, akty normatywne pozakodeksowe powinny przestrzegać zasady „nierozrywania” logicznej koherencji kodeksu. Kodeks spełnia funkcję unifikacyjną, która przejawia się w uchyleniu obowiązującego ustawodawstwa, obaleniu prawa zwyczajowego i dotychczasowej praktyki interpretacyjnej, w zmianie zasad stosowania prawa. Autor referatu uważa, że nawet ze stanowiska skrajnego pozytywizmu nie można zbyt dosłownie uzależniać wyodrębnienia gałęzi prawa od faktu istnienia kodeksu. Skłania się on do poglądu, że zakresy poszczególnych gałęzi prawa nie są wyznaczone przez przepisy odnośnych kodeksów,

a unormowanie w odrębnym kodeksie pewnej grupy stosunków społecznych nie przesądza jeszcze naukowej systematyzacji prawa. Jednocześnie uważa, że presja kodyfikacji na teorię systemu prawa socjalistycznego jest wystarczająco silna, aby traktować jako samodzielne gałęzie prawa te jego działy, które są skodyfikowane lub kodyfikowane.

W dyskusji omówiono miejsce kodeksu w systemie prawa. Nie jest słuszne twierdzenie, że kodeks znajduje się na szczycie hierarchii źródeł prawa, bowiem moc prawna kodeksu nie jest „samoistna” ale zależy od aktu prawnego, jakim zostaje on ustanowiony. System źródeł prawa nie zna po prostu „kodeksu” jako specyficznego rodzaju aktu prawnego. Idea „imperializmu” kodeksowego jest słuszna, niemniej wszystkie inne akty prawne spełniają podobną funkcję derogacyjną w stosunku do zwyczajów, czy norm prawnych wcześniej ustanowionych. Kodeks nie jest więc kategorią z systemu źródeł prawa (doc. L. Łustacz, prof. J. Wróblewski). Swoistość kodeksu w stosunku do innych ustaw polega na czynnikach natury praktycznej: względna stabilność, względnie całościowa regulacja. Funkcja unifikacyjna kodeksu widoczna jest dopiero w procesie stosowania i wykładni prawa, a nie polega na tym, że np. zawiera on klauzule derogacyjne (prof. J. Wróblewski). Fakt wydania kodeksu wpływa kształtująco na strukturę systemu prawa; należy jednak pamiętać, że gałęzie prawa nie są wyodrębniane na podstawie obiektywnych kryteriów, a raczej ze względów pragmatycznych (doc. L. Łustacz). Specyficzna wartość i znaczenie kodyfikacji polega na większej zawartości informacyjnej kodeksu w stosunku do innych aktów prawnych, a rangę kodeksu w danym systemie prawa trzeba rozpatrywać z punktu widzenia rangi, jaką ma w danym systemie akt prawny, w którego postaci wydano kodeks. Zależy to od przyjętego w danym kraju modelu legalizmu (doc. W. Lang). Omówiono przyczyny stosunkowo małej stabilności kodeksów w państwach socjalistycznych i przyczyny dużej inflacji aktów prawnych (mgr P. Winczorek). Wskazywano tutaj między innymi na rolę nauki i techniki, powodującą zmiany w stosunkach gospodarczo-społecznych (mgr Cz. Kwaśnik) i ciągle coraz aktywniejszą rolę państwa w regulacji tych stosunków (dr K. Dembski, dr E. Zieliński). Omówiono funkcję unifikacyjną kodeksu w stosunku do zasad, jakie wykształciły się w orzecznictwie SN, wskazując, że dla zerwania ze starymi zasadami orzecznictwa nie wystarcza samo wprowadzenie w życie nowego aktu (mgr W. Franz).

Podczas konferencji przedyskutowano projekty nowych programów nauczania: „Teorii państwa i prawa”, opracowany przez profesorów Kazimierza Opalka, Jerzego Wróblewskiego, Władysława Zamkowskiego i Zygmunta Ziemińskiego; „Wstępu do nauk o państwie i prawie” dla studiów prawnych, opracowany przez drów Krzysztofa Dembskiego, Annę Michalską i Janusza Romula; „Wstępu do nauk o państwie i prawie dla studiów administracyjnych”, opracowany przez prof. Jerzego Kowalskiego i „Podstaw nauk politycznych dla studentów wydziałów prawa” opracowany przez doc. Henryka Olszewskiego i drów Czesława Mojsiewicza i Tomasza Langerę. Dyskusja była bardzo ożywiona i trudno byłoby tutaj przedstawić wszystkie stanowiska. Ideą przewodnią dyskusji było uwzględnienie w programach najnowszych zdobyczy socjalistycznej teorii państwa i prawa, zapewnienie wzajemnej koordynacji między przedstawionymi programami, jak również „dopasowanie” ich do programów innych przedmiotów wykładanych na wydziałach prawa. Postulaty, jakie wysuwano pod adresem poszczególnych programów były różnorodne, nierzadko przeciwstawne. I tak np. proponowano, by programy były w miarę ramowe, tak by w toku ich realizacji można było uwzględnić zarówno specjalizację poszczególnych katedr, jak i potrzeby danego wydziału (prof. J. Wróblewski). Z drugiej strony wskazywano iż programy nazbyt ramowe

są niewystarczające, gdyż nie uwzględniają osiągnięć naukowych uzyskanych we wszystkich ośrodkach krajowych (prof. A. Łopatka).

Proponowano, by w programie teorii zmniejszyć ilość zagadnień na rzecz ich pogłębienia (prof. A. Łopatka), by włączyć doń problematykę socjologii prawa (prof. M. Borucka-Arctowa), by w szerszym zakresie uwzględnić problematykę legislacyjną (prof. S. Zawadzki) i rozwinąć problematykę rozwoju społecznego (dr S. Kaźmierczak).

Jeśli chodzi o charakter i miejsce „Wstępu” wśród innych nauk prawnych przyjmowano na ogół zgodnie, że powinien spełniać funkcję propedeutyki do wszystkich nauk o państwie i prawie, a nie tylko do teorii państwa i prawa (doc. W. Lang, dr A. Michalska). Zwracano uwagę, że powinien on dawać studentom możliwie pełną aparaturę pojęciową (prof. J. Wróblewski) a nie mieć jednak przy tym charakteru encyklopedycznego (prof. M. Borucka-Arctowa). Przedstawiony projekt oceniono jako zbyt ramowy (prof. S. Zawadzki), podkreślając, że zbyt mało daje podstaw do studiowania prawa i państwa polskiego (prof. A. Łopatka).

Pod adresem „Wstępu” wykładanego na Zaocznym Studium Administracyjnym postulowano wzbogacenie jego programu o elementy tych nauk prawnych, które nie są wykładane na tym kierunku studiów (prof. A. Łopatka).

Najwięcej kontrowersyjnych słów padło pod adresem programu „Podstaw nauk politycznych” na wydziałach prawa. Zasadniczym problemem był stosunek tego przedmiotu do poszczególnych działów prawoznawstwa. Generalnie rzecz biorąc postulowano, by unikać problematyki zbieżnej z innymi naukami, zwłaszcza z teorią prawa (profesorowie J. Kowalski, J. Wróblewski i Z. Ziemiński). Proponowano zrezygnowanie z przedstawiania szerokiego materiału faktograficznego na rzecz zagadnień metodologicznych, by wyrobić u studentów umiejętność samodzielnego myślenia (doc. W. Suchecki). Z drugiej strony wskazywano na potrzebę szerokiej informacji, która może stanowić podstawę dla samodzielnego wnioskowania, tym bardziej, że metodologia tej dyscypliny nie jest jeszcze w dostatecznym stopniu wypracowana (prof. Z. Ziemiński). Wskazywano na konieczność szerokiego i rzetelnego uwzględnienia aktualnych zjawisk politycznych (prof. J. Wróblewski, dr J. Sommer), szczególnie z uwzględnieniem polskiego punktu widzenia (dr E. Zieliński). Korzystnie oceniono możliwości korzystania z pomocy działaczy politycznych w prowadzeniu zajęć dydaktycznych (prof. J. Wróblewski, doc. W. Suchecki).

Ograniczyłam się wyżej do wskazania głównych kierunków dyskusji z pominięciem szczegółowych uwag merytorycznych, jakie były kierowane pod adresem poszczególnych programów. Uwag tych było bardzo dużo. Postanowiono, iż zespoły które przygotowały wymienione programy uwzględnią w miarę możliwości wszystkie postulaty, przygotowując ostateczną wersję. Programy te przesłane zostały do Ministerstwa.

W ścisłym związku z programami pozostawała dyskusja nad podręcznikami. **Omówiono *Wstęp do prawoznawstwa*** Adama Łopatki, oraz *Wstęp do nauk o państwie i prawie* dla Zaocznego Studium Administracyjnego pióra Jerzego Kowalskiego. Dyskusję do obu podręczników zagajali kolejno prof. St. Ehrlich (UW) i prof. M. Borucka-Arctowa (UJ). Referenci² omówili podręczniki w sposób bardzo szczegółowy, oceniając je tak z punktu widzenia merytorycznego i wartości naukowej, jak też z punktu widzenia ich walorów dydaktycznych. W dyskusji wzięło udział bardzo szerokie grono, zwłaszcza młodszych pracowników naukowych, którzy mając bliższy kontakt ze studentami oceniali podręczniki z punktu widzenia ich

² Recenzja z podręcznika A. Łopatki pióra S. Ehrlicha opublikowana zostanie w Państwie i Prawie.

przydatności dydaktycznej. Mimo wysunięcia wielu uwag krytycznych i propozycji zmian — niejednokrotnie zresztą były to postulaty wzajemnie się wykluczające — oba podręczniki zyskały wysoką ocenę dyskutantów.

Odbyła się również dyskusja nad *Polskim Słownikiem Prawniczym* opracowanym przez profesorów Jerzego Wróblewskiego i Zygmunta Ziemińskiego, który uprzednio omówiony został przez doc. Wiesława Langa (UMK). Aktualna wersja *Słownika* ma charakter roboczy i wstępny, autorzy ograniczyli się wyłącznie do opracowania zespołu haseł szczególnie dyskusyjnych. Rezultatem końcowym ma być opracowanie zawierające około 1200 haseł szczegółowych, jego przygotowanie jednak musi być poprzedzone wielostronną dyskusją w możliwie szerokim gronie prawników. Dyskusja kołobrzaska dotyczyła z natury rzeczy głównie spraw metodologicznych i zagadnień logiczno-językowych. Sformułowano wiele postulatów, które niewątpliwie będą przydatne w dalszych pracach nad słownikiem, jakie będą prowadzone pod egidą Instytutu Nauk Prawnych PAN i Państwowego Wydawnictwa Naukowego.

Według opinii wszystkich uczestników konferencji spełniła ona swój cel dając okazję nie tylko do wymiany i konfrontacji poglądów, ale i do wytyczenia kierunków pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej. Zgodnie oceniono tego rodzaju spotkanie jako nader pożyteczne.

Organizatorem konferencji na zlecenie Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego był Zakład Teorii Państwa i Prawa UAM.

Anna Michalska

SEMINARIUM NAUK POLITYCZNYCH

Seminarium zorganizował Instytut Nauk Politycznych UAM w Poznaniu. Odbyło się ono w dniach 12 IX - 20 IX 1969 r. w Ośrodku Konferencyjnym UAM w Kołobrzegu. W seminarium udział wzięli pracownicy studiów nauk politycznych z Ziemi północnych i zachodnich oraz kadra naukowa Instytutu Nauk Politycznych w Poznaniu.

Program seminarium obejmował 3 grupy problemów dotyczące: a) zagadnień partii komunistycznych i ruchu robotniczego, b) problematyki ekonomiczno-gospodarczej oraz c) kwestii dydaktycznej przedmiotu „Podstawy nauk politycznych”.

Ponadto seminarium odwiedził zastępca członka Biura Politycznego, sekretarz KC PZPR Jan Szydłak, który zapoznał uczestników z aktualną sytuacją polityczną Polski, zaś wiceminister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego Wit Drapich, omówił polskie koncepcje nauk politycznych oraz ich nauczanie na wyższych uczelniach.

Problematykę partii komunistycznych i ruchu robotniczego poruszyły dwa referaty: prof. dr A. Łopatki (INP UAM) oraz doc. dr habil. B. Głębowicza (UMK — Toruń).

W referacie swoim prof. dr A. Łopatka omówił genezę systemu partyjnego w Polsce podkreślając szczególnie wkład PPR, a potem PZPR w dzieło budowy państwa dyktatury proletariatu.

Analizując obecny etap rozwoju Polski referent podkreślił, iż rola partii powinna przede wszystkim polegać na określaniu nowych możliwości i potrzeb ekonomicznych i socjalnych państwa oraz na dostosowywaniu do nich odpowiednich rozwiązań organizacyjnych. Najważniejszym zadaniem partii na przyszłość jest konieczność obiektywna przeprowadzenia rewolucji naukowo-technicznej. Na tle tych rozważań referent zaprezentował problematykę praw i wolności obywatelskich w państwie socjalistycznym konfrontując ją z burżuazyjnymi koncepcjami w tej

dziedzinie, oraz modelem tzw. rządów alternatywnych. Ustosunkowując się do zagadnień demokracji socjalistycznej w rozwiniętym społeczeństwie przemysłowym autor stwierdził, iż rozwojowi społeczeństwa technicznego towarzyszy wzrost wiedzy całego społeczeństwa. Działalność specjalistów polega w istocie na ciągłej kontroli społecznej, dlatego też trudno mówić o realnym zagrożeniu, jakie mogłoby wyniknąć z dysproporcji rozwoju postępu technicznego i demokracji socjalistycznej.

Referat ten wzbudził największe zainteresowanie. Dyskusja toczyła się wokół zagadnień rozwoju demokracji socjalistycznej i jej odniesień do problemów postępu technicznego, zmian w strukturze partii i ewolucji form jej kierowniczej roli w nowym społeczeństwie wysoko uprzemysłowionym.

Referat poświęcony współczesnym problemom ruchu robotniczego przedstawił doc. dr B. Głębowicz (UMK — Toruń). Zasadnicze tezy referatu dotyczyły: 1) zmiany w charakterze jakościowym w międzynarodowym ruchu robotniczym po 1943 r., wiążące się dążeniem do utrzymania zasad monocentryzmu w postaci instytucji o charakterze ośrodka dyspozycyjnego, kwestię modelu budownictwa socjalistycznego w poszczególnych państwach, 2) koncepcję i drogi rewolucji socjalistycznej w ujęciu XX Zjazdu KPZR, 3) rozbieżności poglądów w międzynarodowym ruchu robotniczym po II Zjeździe i ich przyczyny oraz rolę narady moskiewskiej w 1969 r. dla określenia kierunków działania ruchu robotniczego i współczesnej istoty walki klasowej.

W dyskusji wiele miejsca poświęcono analizie ewentualnych konsekwencji, jakie wynikają z sytuacji międzynarodowej dla rozwoju budownictwa socjalistycznego w Polsce. Uznano słusność tezy naszej partii, która bardzo mocno akcentuje jedność interesów narodowych z międzynarodowymi w ruchu robotniczym. Wynika stąd konieczność zacieśniania więzi z partiami komunistycznymi na gruncie marksizmu-leninizmu, obowiązek pomocy ruchom rewolucyjnym na świecie i likwidacja poglądów rewizjonistycznych. Podkreślono, iż sukcesy budownictwa socjalistycznego w PRL powodują, że rozbieżności w ruchu komunistycznym odgrywają mniejszą rolę w pozytywnym rozwoju systemu socjalistycznego wewnątrz państwa.

Rozważając współczesne rozbieżności w ruchu międzynarodowym dyskutanci zwrócili uwagę na rolę czynnika narodowego. Jego wzajemna relacja z czynnikami międzynarodowym stwarza wiele kłopotów i problemów. Socjalizm wyzwala bowiem poczucie świadomości narodowej wśród narodów tzw. trzeciego świata, co wykorzystuje imperializm przez podsycanie tendencji nacjonalistycznych.

Zagadnieniom ekonomiczno-gospodarczym PRL poświęcone zostały dwa kolejne posiedzenia seminarium. Próby oceny polityczno-gospodarczej PRL w minionym XXV-leciu dokonał doc. dr W. Radkiewicz (WSR — Poznań). W referacie pt. „Polityka gospodarcza Polski Ludowej” szczególnie mocno podkreślił znaczenie RWPG dla rozwoju gospodarki naszego kraju. Zdaniem jego integracja dokonująca się w ramach RWPG nie będzie utrudniała kontaktów z krajami kapitalistycznymi. Współpraca państw socjalistycznych w ramach RWPG nie ogranicza się jedynie do wymiany towarowej w oparciu o kupno-sprzedaż, ale obejmuje ponadto wymianę myśli naukowo-technicznej, specjalizację, kooperację. Współpraca ta jest również planowa, co podnosi znaczenie jej efektywności. Referent widzi przede wszystkim konieczność unowocześnienia procesu produkcyjnego. Stały postęp techniczny powinien towarzyszyć rozwojowi całej gospodarki. Tempo tego wzrostu jest obecnie u nas niedostateczne w porównaniu z innymi krajami. Główną przyczyną tego stanu rzeczy jest, zdaniem referenta, nie wyposażenie techniczne, lecz poziom kadr i tzw. luka technologiczna obejmująca również urządzenia i organizację pracy. Stąd występuje on z wnioskiem o dokonanie reedukacji ekonomicznej pracujących w sferze produkcji, głównie zajmujących w niej stanowiska kierownicze.

W dyskusji nad tym referatem zabrał też głos sekretarz KWPZPR w Koszalinie Z. Kanarek. W wystąpieniu swoim scharakteryzował głównie efekty ekonomiczno-gospodarcze na terenie swojego województwa w XXV-leciu. Przedstawił także dalszy kierunek rozwoju tego regionu.

Referat doc. dr J. Szczepańskiego (WSE — Poznań), poświęcony został głównym założeniom planu pięcioletniego. Omówił on cele tego planu, utrzymanie wysokiego tempa rozwoju gospodarczego, dalszy wzrost spożycia i akumulacji, zwiększenia roli intensywnego wzrostu gospodarczego, poprawę produkcji i jakości oraz jej unowocześnienie.

Dyskusja nad referatami o treści ekonomicznej ujęła szereg zagadnień determinujących o pozytywnym rezultacie przyjętych planów gospodarczych. Wskazano na konieczność pogłębienia integracji w ramach RWPG jako stałej podstawy zagranicznych stosunków handlowych Polski. Omówiono kwestie związane z efektywnością inwestycji, a także problemy specjalizacji i kooperacji produkcji. Podkreślono rolę naukowych organizacji pracy, jako jednego z podstawowych instrumentów produkcji. Wskazano na znaczenie wynalazczości oraz dalszej mechanizacji produkcji, zwłaszcza w rolnictwie.

Problematykę dydaktyczną przedmiotu „Podstawy nauk politycznych” otworzył referat dr E. Erazmusa: „Problemy ideologiczno-wychowawcze w metodyce nauczania podstaw nauk politycznych”. Autor podkreślił, iż szczególnie dużo kontrowersji wzbudza zmiana roku studiów, na którym będą wykładane podstawy. Poprzednia lokalizacja przedmiotu na IV roku studiów a nie na I, jak to ma miejsce obecnie, była korzystniejsza nie tylko dla efektów ideologicznych, lecz także z uwagi na możliwość przyswajania sobie przez studentów materiału będącego treścią wykładu. Z drugiej jednak strony czwarte lata studiów są przeważnie okresem pisania prac magisterskich i dyplomowych, co nie ułatwia w istocie procesu dydaktycznego. W tej sytuacji, zdaniem referenta, najlepszym rozwiązaniem jest wprowadzenie tego przedmiotu począwszy od II roku studiów. Referent podał także propozycje metod prowadzenia wykładów i ćwiczeń.

Dyskusja koncentrowała się wokół zagadnień kryteriów ocen pracy studenta, wzajemnego stosunku wykładowcy do słuchaczy oraz problemów związanych z lektorami podstaw nauk politycznych.

Wprowadzenia dyskusji na temat programów podstaw nauk politycznych dokonał doc. dr H. Szczegółą (WSI — Zielona Góra). W dyskusji poruszono przede wszystkim problem powtarzania się tematów w ramach różnych nauk społecznych wykładanych na studiach wyższych. Dyskutanci zwrócili uwagę na zbieżności, jakie zachodzą w programie „Wychowania obywatelskiego” wykładanego w szkole średniej a w programie „Podstaw nauk politycznych”. Ustalono jednak, że jest to fakt niegroźny. Każde ujęcie tematu, na każdym szczeblu nauczania jest inne, wzbogacane. Mamy również do czynienia z innym odbiorcą, starszym, bardziej życiowo doświadczonym. Trudność polega na tym, że na realizację „Podstaw nauk politycznych” na studiach wyższych przewidziane jest 60 godz., którymi trzeba gospodarować rozsądnie w korelacji z innymi przedmiotami społecznymi. W tym ujęciu program powinien dawać odpowiedź na trzy zasadnicze pytania: 1) w jaki sposób była prowadzona polityka państwa polskiego, 2) jakie przyczyny uzasadniały prowadzenie takiej polityki, 3) czy dała ona oczekiwane rezultaty.

W dyskusji wziął udział przedstawiciel Wydziału Nauk KCPZPR prof. dr Z. Salwa. Podkreślił, że podstawy nauk politycznych mają dawać studentom wiedzę, która pozwoli na samodzielne analizowanie zjawisk zachodzących na świecie. Ukazać trzeba podstawowe prawidłowości funkcjonowania polityki gospodarczej, socjalnej i zagranicznej, aby student potrafił właściwie interpretować wiadomości z masowych środków przekazu. W tym też kierunku rozwijać się będą podstawy

nauk politycznych. W tej koncepcji też należy widzieć lektorat, jako uzupełnienie wiedzy politycznej studentów. Konsekwencją tego musi być rozbudowa zaplecza naukowo-badawczego. W tym celu od początku bieżącego roku akademickiego utworzono studia doktoranckie z nauk politycznych w Krakowie, Poznaniu, Warszawie i we Wrocławiu.

W dyskusji nad obu zagadnieniami powtarzano często postulat zorganizowania konferencji dla opracowania metodyki podstaw nauk politycznych, w której wzięliby udział reprezentanci nauczycieli wychowania obywatelskiego ze szkół średnich.

Na zakończenie seminarium zabrał głos wiceminister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego W. Drapich. Zwrócił on uwagę na staranie, jakie przywiązuje ministerstwo do wprowadzenia i realizacji tego przedmiotu na studiach wyższych. Przedmiot ten powinien charakteryzować się bliższym powiązaniem z życiem współczesnym, nauczyć analizy rzeczywistości politycznej, wdrażać ludzi w określoną działalność społeczną, a także ingerować w tradycyjnie istniejące dyscypliny. Minister podkreślił również konieczność wypracowania odpowiednich metod dydaktycznych. Omawiając wyniki konferencji ministrów oświaty i szkolnictwa wyższego krajów socjalistycznych podkreślił, iż polskie doświadczenia w dziedzinie nauczania podstaw nauk politycznych wzbudziły tam wielkie zainteresowanie.

Teresa Pezacka-Groblewska, Tomasz Langer

PRZEWÓD HABILITACYJNY DRA JERZEGO WALACHOWICZA

W dniu 13 I 1970 r. odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM w Poznaniu poświęcone zakończeniu przewodu habilitacyjnego dra Jerzego Walachowicza, adiunkta Zakładu Powszechnej Historii Państwa i Prawa.

Dr Jerzy Walachowicz urodził się 23 VIII 1932 r. w Poznaniu. Po ukończeniu w 1951 r. Liceum Ogólnokształcącego im. I. Paderewskiego rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończył w 1955 r. uzyskując tytuł magistra, na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem prof. dra M. Szaniewskiego. W tym samym roku podejmuje pracę na Wydziale Prawa, najpierw w charakterze zastępcy asystenta, później asystenta i od 1958 r. starszego asystenta, przy Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa. W 1961 r. uzyskuje stopień doktora nauk prawnych na podstawie pracy: „Monopole księżęce w skarbowości wczesnofeudalnej Pomorza Zachodniego”. Praca ta została w tym samym roku wyróżniona przez redakcję Państwa i Prawa.

Dorobek naukowy dra J. Walachowicza obejmuje — poza rozprawą doktorską i habilitacyjną — 4 artykuły, 1 wydawnictwo źródłowe, 2 recenzje i kilka sprawozdań opublikowanych w Czasopiśmie Prawno-Historycznym i Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym. Szczególne zainteresowania naukowe dra J. Walachowicza koncentrują się wokół problematyki historyczno-prawnej Pomorza Zachodniego w okresie wczesnofeudalnym.

Przewód habilitacyjny dra J. Walachowicza został wszczęty uchwałą Rady Wydziału Prawa z dnia 9 IX 1969 r. na podstawie rozprawy: „Landwójtostwo na Pomorzu Zachodnim” (Kształtowanie się zarządu terytorialnego w dobie pokaształańskiej), Wyd. UAM. Na recenzentów Rada Wydziału powołała: prof. dra Michała Szaniewskiego (Warszawa), prof. dra Kazimierza Ślaskiego (Poznań, Instytut Historii PAN) i prof. dra Zdzisława Kaczmarczyka (UAM). Powołana przez Radę Wydziału Komisja do przeprowadzenia niektórych czynności związanych z przewodem habilitacyjnym dra J. Walachowicza, po zapoznaniu się z recenzjami rozprawy habilitacyjnej i całokształtu dorobku naukowego habilitanta, wniosła o do-

puszczenie go do kolokwium habilitacyjnego. W dniu 13 I 1970 r. odbyło się pod przewodnictwem dziekana prof. dra Z. Radwańskiego posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji, na którym przeprowadzono kolokwium.

W czasie kolokwium prof. dr M. Szaniecki poprosił habilitanta o przedstawienie różnic między systemem zarządu lokalnego w państwach średniowiecznych a systemem administracji w państwie nowożytnym. Habilitant w odpowiedzi stwierdził, że różnice te są liczne, a do najważniejszych zaliczyć można: 1) Brak ścisłego rozgraniczenia między okręgami administracyjnymi i niemożność ustalenia ścisłych granic linearynych między okręgami zarządu lokalnego w państwach średniowiecznych. Habilitant omówił szeroko problem kształtowania się granic między okręgami zarządu lokalnego na tle porównawczym. 2) Zakres kompetencji urzędników: w państwach średniowiecznych różnił się od administracji nowożytnej-zespołowej. W ramach jednego okręgu funkcjonowało równocześnie wielu urzędników o różnych funkcjach wyspecjalizowanych, a zakres ich władzy nie pokrywał się często z okręgami zarządu lokalnego. 3) Brak rozdziału kompetencji administracyjnej od wojskowej i sądowej w państwach średniowiecznych. Urzędnicy ówczesni, stwierdził habilitant, podając liczne przykłady z historii Anglii, Francji i Niemiec, łączyli ogół uprawnień przysługujących państwu na terenie podległym ich zarządowi.

W dalszej części kolokwium prof. dr K. Ślaski poprosił habilitanta o wyjaśnienie powiązań terytorialnych między landwójtostwami a kasztelaniami oraz o wytłumaczenie faktu, że wszystkie stanowiska landwójtów do połowy XIV w. obejmowali Niemcy. W odpowiedzi na pytanie pierwsze dr J. Walachowicz stwierdził, że powiązania te miały trojaki charakter: landwójtostwa mogły swoim obszarem nawiązywać do obszaru byłych kasztelanii, mogły łączyć* kilka kasztelanii albo zmieniać całkowicie dawne granice zarządu lokalnego w państwie zachodniopomorskim. Habilitant poparł swoje stwierdzenie przykładami.

Wyjaśniając niemieckie pochodzenie landwójtów, habilitant uzasadnił to procesem likwidowania kasztelanii przez książąt pomorskich. Kasztelanowie rekrutujący się zwykle z rodzimej szlachty pochodzenia plemiennego, dążyli do zapewnienia dożywności a nawet dziedziczności urzędu. Niewygodni więc byli książętom usiłującym zdobyć pełniejszą kontrolę nad zarządzanym terenem. Niemcy, jako element etnicznie obcy, na stanowiskach nowo tworzonych landwójtów byli początkowo w pełni zależni od książąt i wygodniejsi przez to od dawnych kasztelanów.

Prof. dr Z. Kaczmarczyk zapytał habilitanta czy landwójtostwa przedstawiały od początków swego istnienia teren z eksklawami i czy znaczne były w tym zakresie różnice z sytuacją w Polsce, gdzie wskutek immunitetu powstawały eksklawy w domenie monarszej. J. Walachowicz wyjaśnił problem stwierdzając w konkluzji, że efektem trwającej do XVI w. ewolucji było ukształtowanie mapy Pomorza Zachodniego na kształt mapy Rzeszy Niemieckiej, bo i na Pomorzu obok terenów zależnych od księcia występowały liczne zwierzchnictwa terytorialne.

Dziekan prof. dr Z. Radwański poprosił habilitanta o wyjaśnienie, czy można porównać urząd landwójta z urzędem starosty w Polsce. Habilitant odpowiedział, że w Polsce feudalnej urzędem najbardziej podobnym do landwójta był starosta, który miał podobny zakres kompetencji i okręg zarządu, a na terenie całej Europy zjawiskiem charakterystycznym była tendencja do wzmocnienia władzy monarszej w oparciu na domenie własnej panującego.

Doc. dr B. Lesiński zapytał, o ile postanowienia traktatu westfalskiego dotyczyły Pomorza Zachodniego i kiedy skończyła się dominacja Szwedów na Pomorzu Zachodnim. Habilitant i na to pytanie udzielił wyczerpującej odpowiedzi.

Po wyczerpaniu pytań dziekan otworzył dyskusję nad oceną kolokwium habilitacyjnego. W dyskusji wypowiedzieli się: prof. dr M. Szaniecki, prof. dr Z.

Kaczmarczyk, prof, dr K. Śląski i dziekan prof, dr Z. Radwański. Dyskutanci zgodnie stwierdzili, że dr J. Walachowicz wykazał w czasie kolokwium, jak również całym swoim dorobkiem naukowym, głęboką znajomość problematyki Pomorza Zachodniego oraz podkreślili umiejętności ujmowania przez habilitanta zjawisk historyczno-prawnych na szerokim tle porównawczym historii państwa i prawa Europy.

W tajnym głosowaniu Rada Wydziału jednomyślnie podjęła uchwałę o pozytywnej ocenie i przyjęciu kolokwium habilitacyjnego. W ponownym tajnym głosowaniu Rada Wydziału, przy jednym głosie przeciwnym, postanowiła nadać dr Jerzemu Walachowiczowi stopień naukowy doktora habilitowanego z zakresu powszechnej historii państwa i prawa.

Ewa Borkowska-Bagieńska

ROZPRAWY DOKTORSKIE NA WYDZIALE PRAWA UAM W OKRESIE OD 1 STYCZNIA DO 31 GRUDNIA 1969 R.

1. Mgr Marian Kępiński, ur. 29 V 1940 r. w Dobrej k. Limanowej, ukończył Wydział Prawa UAM w 1963 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Przeniesienie własności nieruchomości rolnej”. Promotor: prof, dr Zbigniew Radwański, recenzenci: prof, dr Adam Szpunar (Łódź), doc. dr habil. Wiktor Pawlak (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 11 II 1969 r.

2. Mgr Maria Jaskłowska, ur. 15 VI 1938 r. w Poznaniu, ukończyła Wydział Prawa UAM w 1960 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Przestępstwo płatnej protekcji”. Promotor: prof, dr Tadeusz Cyprjan, recenzenci: prof, dr Leszek Lernell (Warszawa), doc. dr habil. Józef Radzicki (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 15 IV 1969 r.

3. Mgr Janusz Langer, ur. 3 IV 1924 r. we Lwowie, ukończył Wydział Prawa UAM w 1959 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Polsko-czechosłowacka granica państwowa oraz stosunki na tym pograniczu”. Promotor: prof, dr Alfons Klafkowski, recenzenci: doc. dr habil. Kazimierz Kocot (Wrocław), prof, dr Jan Wąsicki (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 15 IV 1969 r.

4. Mgr Eryk Wojciechowski, ur. 1 I 1941 r. w Rzeszowie, ukończył Wydział Prawa UAM w 1965 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Niefiskalne elementy w systemie podatkowym PRL”. Promotor: prof, dr Jan Zdzitowiecki, recenzenci: doc. dr Janusz Szpunar (WSE Poznań), doc. dr habil. Andrzej Komar (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 26 VI 1969 r.

5. Mgr Edward Zawilowski, ur. 27 V 1932 r. w Toruniu, ukończył Wydział Prawa UAM w 1962 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Wniosek dowodowy w postępowaniu karnym powszechnym i wojskowym oraz jego załatwienie na rozprawie”. Promotor: prof, dr Jan Haber, recenzenci: doc. dr habil. Jerzy Tylman (Łódź), doc. dr habil. Maria Lipczyńska (Wrocław). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 26 VI 1969 r.

6. Mgr Maciej Zieliński, ur. 5 II 1940 r. w Żelechowie pow. Garwolin, ukończył Wydział Prawa UAM w 1963 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Sposoby wyśławiania norm prawnych w ustawodawstwie PRL”. Promotor: prof, dr Zygmunt Ziemiński, recenzenci: prof, dr

Franciszek Studnicki (Kraków), prof, dr Maria Borucka-Arctowa (Kraków). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 26 VI 1969 r.

7. Mgr Józef Filipowski, ur. 24 XI 1927 r. w Oświęcimiu, ukończył Wydział Prawa UJ w 1952 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt.: „Adwokat w polskim procesie cywilnym”. Promotor: prof, dr Edmund Wengerek, recenzenci: prof, dr Władysław Siedlecki (Kraków), doc. dr habil. Józef Sobkowski (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa UAM z dnia 21 X 1969 r.

A.M.

BOHDAN WINIARSKI

1884 - 1969

Bohdan Stefan Winiarski urodził się 27 IV 1884 r. w leńniczówce Bhdanowo w ziemi łomżyńskiej jako syn Stanisława i Jadwigi z Mystkowskich. Ojciec jego był podleśnym w nadleśnictwie rządowym nowogrodzkim, później sekretarzem sądu gminnego. Przygotowanie do nauki gimnazjalnej odebrał B. Winiarski w Szczuczynie, do gimnazjum (rosyjskiego) uczęszczał w Łomży (1895-1903), tamże uzyskując maturę. Już w klasie IV uczestniczył w tajnych organizacjach uczniowskich

o charakterze narodowym i o dążeniach niepodległościowych, jak „Przyszłość”, „X” i „Czerwona Róża”. Organizacje te były w zasięgu Towarzystwa Oświaty Narodowej, „Zetu” oraz Ligi Narodowej i kierunek ten zaważył decydująco na przyszłej działalności politycznej Bohdana Winiarskiego. Swe lata dziecięce i młodzieńcze opisał z dużym talentem literackim we wspomnieniach pt. *Nad Piszą, Wisłą i Narwią. Podróż sentymentalna* (Kraków 1965).

Po ukończeniu gimnazjum Bohdan Winiarski opuścił rodzinne strony rozpoczynając studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Kontynuował je na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz uzupełnił na Uniwersytecie Paryskim, a także w Heidelbergu. Doktorat praw uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1910 r. Podczas studiów był członkiem tajnych organizacji młodzieży akademickiej. W latach 1908-1909 należał do zarządu Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, miał trzy procesy polityczne i był skazany na 7 miesięcy więzienia.

Zainteresowanie dla działalności politycznej i społecznej łączyło się u Bohdana Winiarskiego z powołaniem do pracy naukowej w dziedzinie prawa publicznego, zarówno krajowego jak międzynarodowego. Jego pierwsze rozprawy dotyczą zagadnień konstytucyjnych i administracyjnych: *Zatarg konstytucyjny rosyjsko-finiandzki*, Warszawa 1911; *Przedstawicielstwo ustosunkowane i reforma wyborcza we Francji*, Warszawa 1913; *Ustrój prawno-polityczny Galicji*, Warszawa 1915. Wersję francuską ostatniego dzieła B. Winiarski opracował później dla t. IV encyklopedii fryburskiej poświęconej Polsce (*Regime politique et administratif dans la Pologne autrichienne*, Lausanne 1921). Jednocześnie zajmuje się problemami teoretycznymi (*Nauka o państwie i prawie Duguitya*, „Gazeta sądowa warszawska”, 1909) i międzynarodowymi (*Z kuźnicy prawa międzynarodowego*, tamże, 1910 oraz *Lotnictwo a prawo*, tamże, 1911). W latach 1911-1914 był asystentem i wykładowcą

w Polskiej Szkole Nauk Politycznych w Krakowie, gdzie wykładał francuskie prawo polityczne oraz rosyjskie prawo polityczne i administracyjne. W tym samym czasie był profesorem na Wyższych Kursach im. A. Baranieckiego, wykładając ustroj polityczny i administracyjny na ziemiach polskich.

W 1913 r. ożenił się z Wandą Markowską. W 1914 r. objął referat komisji prawnopolitycznej przy Komitecie Narodowym w Warszawie i w tym charakterze działał później w Piotrogradzie (obecnie Leningrad). Tamże w roku szkolnym 1916/1917 wykładał historię ustroju politycznego ziem polskich w XIX w. na Wyższych Kursach Polskich. Do służby w wojsku rosyjskim powołany był w latach 1915-1917. Pierwsza wojna światowa pogłębia i utrwała związki B. Winiarskiego z ruchem narodowym. W działalności pisarskiej B. Winiarskiego z okresu wojny dominują prace o znaczeniu politycznym dla sprawy polskiej: *Królestwo Polskie. Dokumenty dotyczące stosunku prawnego Królestwa Polskiego do Cesarstwa Rosyjskiego*, Warszawa 1915 — zbiór tekstów oficjalnych zredagowany wspólnie z Maciejem Radziwiłłem oraz esej pt. *Międzynarodowość sprawy polskiej*, Piotrogród 1917.

W 1917 r. Bohdan Winiarski wyjeżdża z Rosji do Paryża, gdzie zostaje sekretarzem sekcji prawnej Komitetu Narodowego Polskiego. Przez pewien czas redaguje czasopismo „Polak” przeznaczone dla wojska polskiego we Francji. Z początkiem 1919 r. wszedł do delegacji polskiej na konferencję pokojową. W delegacji objął referat Ligi Narodów i zasiadał w dwóch podkomisjach konferencji pokojowej. Wkrótce otrzymał stanowisko radcy prawnego delegacji. Był delegatem Polski w komisji międzynarodowej tranzytu, dróg wodnych i portów oraz na międzynarodowej konferencji paszportowej.

W 1920 r. nowo powstały Uniwersytet Poznański powołał go na stanowisko zastępcy profesora, po habilitacji zaś na Uniwersytecie Jagiellońskim Bohdan Winiarski został mianowany profesorem nadzwyczajnym prawa międzynarodowego UP (1922); później otrzymał profesurę zwyczajną. Był zatem Winiarski pierwszym profesorem tego przedmiotu w Poznaniu i organizatorem Katedry Prawa Międzynarodowego, a zwłaszcza biblioteki przy Katedrze. Początkowo z pracą na uczelni łączył Winiarski swe funkcje dyplomatyczne, był bowiem nadal radcą prawnym delegacji polskiej w Paryżu oraz na I sesji Zgromadzenia Ligi Narodów, występując w Lidze również jako zastępca delegata. W podobnym charakterze uczestniczył w Międzynarodowej Konferencji Komunikacji i Tranzytu w Barcelonie (1921). Był też członkiem delegacji na II i III sesję Zgromadzenia Ligi Narodów.

W swej pracy naukowej po I wojnie światowej prof. B. Winiarski skoncentrował się na zagadnieniach prawa międzynarodowego, odchodząc od innych działów prawa publicznego i od historii ustroju. Niemniej jeszcze w 1921 r. w Paryżu ukazuje się jego monografia pt. *Les institutions politiques en Pologne au XIXème siècle*, niebawem ogłoszona także po polsku (*Ustrój polityczny ziem polskich w XIX w.*, Poznań 1923). W dziedzinie prawa międzynarodowego prof. Winiarski specjalizuje się w prawie rzeczonym: *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*, Poznań 1922 oraz *Principes généraux du droit fluvial international* (będące wykładami w haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego i ogłoszone w t. 45 tych wykładów). Specjalizacji tej sprzyjała jego działalność w organach międzynarodowych. Prof. Winiarski zasiadał w Komisji Komunikacji i Tranzytu Ligi Narodów (1921 - 1927), będąc jej wiceprzewodniczącym w latach 1924 - 1926; był delegatem Polski w Międzynarodowej Komisji Odry (1923 - 1931); pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Prawa Rzecznego Ligi Narodów od 1925 r.; figurował na liście asesorów Stałego Sądu Międzynarodowego w Hadze do spraw komunikacji i tranzytu; w 1929 r. bronił stanowiska Polski przeciwko sześciu państwom

worn (m. in. Rzeszy) w procesie w sprawie Odry przed Sądem Haskim. Bogate doświadczenie praktyczne prof. Winiarskiego w dziedzinie prawa międzynarodowych dróg wodnych znalazło wyraz w jego rozprawach, w zwłaszcza we wspomnianej wyżej monografii w języku francuskim. Nie ograniczał jednak swych zainteresowań do jednego działu prawa międzynarodowego. Świadczy o tym jego książka pt. *Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie* (Poznań 1928) oraz artykuły na inne tematy. W 1929 r. praca naukowa i działalność prawnicza B. Winiarskiego znalazły uznanie międzynarodowe w postaci wybrania go na członka-korespondenta Instytutu Prawa Międzynarodowego (w 1947 r. został on członkiem zwyczajnym).

Zajęcia na Uniwersytecie Poznańskim oraz aktywność międzynarodową łączył prof. Winiarski z działalnością polityczną. W latach 1924-1927 był komisarzem rządu do spraw likwidacji własności niemieckiej na b. zabór pruski. W 1928 r. został wybrany posłem na Sejm RP. z listy Związku Ludowo-Narodowego (późniejsze Stronnictwo Narodowe). W Sejmie zasiadał przez dwie kadencje, tj. do 1935 r., i pozostawał w opozycji do rządów marszałka Piłsudskiego. Wypowiadał się wówczas z trybuny sejmowej w ważniejszych kwestiach życia publicznego w Polsce, m. in. na temat reformy konstytucyjnej. Jego poglądy w tej ostatniej kwestii znalazły wyraz w rozprawce publicystycznej ogłoszonej w 1935 r. pt. *My i oni w walce o konstytucję*.

Uwolniony się od działalności poselskiej prof. Winiarski poświęcił się wyłącznie pracy naukowej. Przez trzy lata (1936-1939) był dziekanem Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP. W 1938 r. ukazał się jego *Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego*, dzieło na gruncie polskim pionierskie jako uniwersytecka pomoc dydaktyczna.

Na początku okupacji prof. Winiarski zostaje aresztowany przez władze hitlerowskie i osadzony na ratuszu poznańskim jako zakładnik (wrzesień—listopad 1939). Następnie władze okupacyjne przenoszą go do obozu na Główniej, skąd wraz z rodziną zostaje wysiedlony do tzw. Generalnego Gubernatorstwa. W styczniu 1940 r. wraz z synem udaje mu się przekroczyć potajemnie granicę węgierską i dojechać do Paryża, gdzie zaofiarował on swą pracę rządowi gen. Władysława Sikorskiego. Współpracował początkowo z Ministerstwem Prac Kongresowych RP. i był przewodniczącym rządowej komisji dla zbadania przyczyn przegranej wojсковej Polski podczas kampanii roku 1939. Po klęsce Francji (1940 r.) przedostał się do Wielkiej Brytanii. W 1941 r. gen. Sikorski mianował prof. Winiarskiego prezesem Banku Polskiego, na którym to stanowisku pozostał do początku 1946 r., przyczyniając się do powrotu do kraju złota będącego własnością Banku. Podczas pobytu w Londynie prof. Winiarski popadł w konflikt z emigracyjnym kierownictwem Stronnictwa Narodowego, na skutek czego znalazł się poza szeregami Stronnictwa. Do pracy politycznej nie miał już więcej powrócić. W latach 1944-1945 był członkiem komitetu międzyaliantckiego, który zajmował się rewizją statutu Sądu Haskiego. Za granicą prowadził także działalność profesorską, wykładał bowiem na polskim wydziale prawa w Wielkiej Brytanii. W 1945 r. uczestniczył w delegacji Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej w ramach prac przygotowawczych do inauguracji Organizacji Narodów Zjednoczonych i zwołania I sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Zarówno obowiązki prezesa Banku Polskiego, jak uczestnictwo w delegacji spowodowały, iż w 1945 r. urlopowany był od pracy uniwersyteckiej w Poznaniu.

W dniu 6 II 1946 r. na wniosek Polski Zgromadzenie Ogólne i Rada Bezpieczeństwa ONZ wybrały prof. Winiarskiego sędzią w Sądzie Międzynarodowym w Hadze na kadencję trzyletnią. Po objęciu funkcji sędziowskiej prof. Winiarski nadal był urlopowany od zajęć akademickich, aczkolwiek w III trymestrze roku 1946/47 miał na uczelni poznańskiej cykl wykładów poświęconych sądownictwu

międzynarodowemu. Ponowny wybór w 1948 r., tym razem na kadencję dziewięcioletnią sprawił, że prof. Winiarski musiał zrzec się Katedry Prawa Międzynarodowego UP ze skutkiem od początku 1949 r. Po raz trzeci prof. Winiarski wybrany był sędzią w 1957 r., pełnił więc urząd niezależnego sędziego międzynarodowego przez 21 lat (do 5 II 1967 r.). W tym czasie przez trzy lata (1961-1964) był — jako pierwszy Polak — prezesem Sądu Haskiego.

Odejście z Uniwersytetu Poznańskiego nie przerwało pracy naukowej Bohdana Winiarskiego, aczkolwiek zmieniło jej kierunek. Odtąd poświęcał więcej czasu Instytutowi Prawa Międzynarodowego. W latach 1947 - 1948 był trzecim wiceprezesem, a w latach 1963 - 1965 jako pierwszy Polak został wybrany prezesem Instytutu i przewodniczył na jego sesji warszawskiej. Po wojnie był wybrany członkiem-korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Przygotował przekład ze wstępem klasycznego traktatu *Prawa Narodów*. E. de Vattela (Warszawa 1958). Uznając wybitne osiągnięcia profesorskie i sędziowskie Bohdana Winiarskiego, Uniwersytet Wrocławski nadał mu w 1965 r. doktorat honoris causa.

Mimo długoletniej działalności na stanowisku zagranicznym nie wyprowadził się nigdy z Poznania. Pamiętał stale o potrzebach swej dawnej katedry i przyczynił się wydatnie do odbudowania zdewastowanej podczas wojny biblioteki prawa międzynarodowego na uczelni poznańskiej. Uczestniczył w pracach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego był członkiem od lat dwudziestych. Brał żywy udział w pracy społecznej na terenie swej rodzinnej ziemi łomżyńskiej. Owdowiawszy w listopadzie 1969 r., po kilkudniowej chorobie wywołanej zawałem serca zmarł w Poznaniu w dniu 4 grudnia (1969 r.

Prof. Winiarski był komandorem orderu Korony Rumuńskiej (III kl.), kawalerem francuskiej Legii Honorowej (IV kl.) i posiadał odznakę honorową PCK.

W długim i bogatym w wydarzenia życiu prof. Bohdana Winiarskiego dominowały patriotyzm i przywiązanie do kraju ojczystego. Zmarły był człowiekiem głębokiej kultury, prostym w stosunkach z ludźmi i o dobrym sercu. Jako profesor wniósł swój wkład do budowania zrębów życia akademickiego w Poznaniu i przyczynił się do rozwoju badań naukowych, zwłaszcza nad prawem rzeczonym. Jako sędzia pozostał wierny swym poglądom i swemu sumieniu i tą postawą pozyskał na świecie szacunek dla polskiej myśli prawniczej.

Krzysztof Skubiszewski